

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

Показано, що успіх і спрямованість державної інформаційної політики в сучасному політичному просторі багато в чому залежить від тієї ідеологічної основи, на якій вона формується. Ідеологія зв'язує інформаційну політику в єдину систему орієнтирів і принципів правлячого режиму, задає контури для створення нормативно-законодавчої бази і сприяє уточненню критеріїв інформаційної безпеки.

It is rotined that success and orientation of public informative policy in modern political space in a great deal depends on that ideological basis which it is formed on. Ideology binds an informative policy in the single system of principles of the ruling mode, sets contours for creation of normatively-legislative base and serves clarification of criteria of informative safety.

ВСТУП

У політичному просторі, його принципах та правилах функціонування відбуваються радикальні зміни, він стає все більш насиченим інформацією і динамікою. При цьому масові політичні комунікації виступають як головний системний чинник простору. Саме в межах системи масових політичних комунікацій значно більшою мірою утворюється процес інформаційної взаємодії основних політичних суб'єктів, реалізуються їх політичні цілі й стратегії. Вивчення проблеми політичного простору тісно пов'язане з аналізом місця і ролі держави в ньому як основного суб'єкта, що формує систему масових політичних комунікацій. Держава є центром тяжіння і перетину різних політичних комунікацій. При цьому інформаційні трансформації політичного простору змінили і значну кількість сутнісних рис самої держави, її засоби й методи організації політичної влади, управління й контролю. В зв'язку з цим особливої актуальності набуває роль державної інформаційної політики як ключового способу керівництва й управління соціально-політичним простором.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — показати місце і роль держави в сучасному політичному просторі як основного суб'єкта, що формує систему масових політичних комунікацій. Розглянути пріоритети державної інформаційної політики, а також конкретні способи та канали організації політичних комунікацій. Показати державну ідеологію як основу для формування інформаційної політики держави.

РЕЗУЛЬТАТИ

Вже не перше десятиліття в світовій науковій спільноті триває дискусія про початок нової інформаційної цивілізації, заснованої на ключовому впливі "індустрії інформації" у всіх суспільних сферах. Ученими визнається, що при масованій дії інформації на людину можна змінювати її свідомість, поведінку і стиль життя. При цьому інформаційне суспільство набуває розвитку не лише в прискоренні технічного прогресу та розширенні сектора інформаційних послуг, але і в істотній модифікації всіх форм діяльності в політиці, економіці й культурі [9].

У галузі аналізу феномена масових соціальних комунікацій, механізмів і результатів їх дій на свідомість та поведінку

людей, зміни їх політичних установок заслуговують на увагу праці західних учених: Дж. Абрамсона, Г. Алмонда, Б. Берельсона, Г. Вудворта, Дж. Гербнера, Э. Гринберга, Р. Дентона, К. Дойча, Р. Девіса, Г. Іннуса, Д. Істона, Д. Келлнера, Э. Кемпбелла, Дж. Коулмана, Н. Лумана, П. Лазарсфельда, Г. Лассуелла, У. Ліпмана, А. Моля, У.Р. Неймана, Д. Оуена, Л. Пая, Б. Пейджа, Ю. Хабермаса й ін. Праці цих учених містять значний теоретичний й практичний матеріал для розуміння процесів спонукальної комунікації в контексті підготовки та проведення виборчих компаній, сприйняття різними аудиторіями політичних медіа-образів.

У російській політичній науці виділяються публікації Р.Ф. Абдеєва, Р.В. Базаєва, М.С. Вершиніна, М.Н. Грачова, М.Ю. Гончарова, А.В. Дмитрієва, В.Л. Іноземцева, В.І. Кравченко, В.В. Латинова, А.В. Манойло, Ю.А. Нісевича, А.І. Носа, В.Д. Попова, Е.П. Тавокина, А.В. Чугунова, С.А. Шомовой й ін.

Дотримуючись міжнародних традицій дослідження цієї проблематики, вітчизняні учені також знаходять і розглядають нові межі процесу розвитку інформаційної цивілізації, роблячи свій оригінальний внесок у дослідженні інформаційного суспільства в Україні, зокрема це такі автори, як Б.М. Андрушків, В.Д. Бакуменко, В.Ю. Биков, О.В. Гриценко, П.Ф. Гураль, О.О. Григор, Д.В. Дубров, М.О. Данилюк, В.Ф. Иванов, В.М. Князєв, Б.Л. Кухта, В. І. Луговий, А.В. Ліпенцев, О.В. Литвиненко, Я.Й. Малик, Є.А. Макаренко, І.В. Огірко, Г.Г. Почепцов, В.П. Тронь, В.І. Хомякова, П.А. Цегольник, А.О. Чемерис, С.А. Чукут, О.С. Шевчук, В.М. Шейко, Л.Є. Шкляр та ін.

У цілому, аналіз літератури засвідчив, що, не дивлячись на достатню велику кількість наукових досліджень, в яких певною мірою розкриваються різні аспекти вибраної теми, вона ще не вичерпана і вимагає подальшого глибокого осмислення і структуризації накопичених знань.

Матеріальні та духовні надбання стають все більш залежними від способів і каналів встановлення інформаційного зв'язку, розповсюдження повідомлень, ідей і символів. Знання й інтелект виявляються найважливішими ресурсами ідеології соціально-політичного розвитку і володарювання. Яке значення при цьому має ідеологія для сучасної інформаційної політики держави? Якою мірою держава організовує й контролює інформаційно-політичний простір? Якою має бути політика, щоб, при збереженні свободи думок, був можливим рух до поставлених загальнонаціональних цілей?

У політичній науці немає однозначних відповідей на всі ці питання. При цьому особливої складності і суперечності набуває аналіз відповідних процесів саме в Українській державі, політична модернізація якої продовжується.

З урахуванням радикальних змін у політичному просторі, головним системним чинником простору виступають масові політичні комунікації. Комунікація у сфері політики, утворюючи процес інформаційної взаємодії основних політичних суб'єктів, подібно до будь-яких інших комунікаційних актів, може переслідувати наступну мету: передачу інформації, зміну думки та поведінки тих, кого інформують [6]. Проте ключовою в цьому процесі, поза сумнівом, є зміна поведінки, оскільки саме вона є стрижнем владно-управлінських стосунків у суспільстві. З огляду на це феномен комунікації становить очевидний інтерес для реалізації державної інформаційної політики [7].

Таким чином, вивчення різноманітних проявів і наслідків політичної комунікації стикається з проблемами, які не вирішуються в межах загально визначених політико-філософських теорій, підходів і шкіл, тим самим все це актуалізує завдання теоретико-методологічного осмислення соціально-політичних змін, що відбуваються, за допомогою формування нової парадигми вивчення політики, адекватної стану суспільства й викликам часу.

Припускається, що подібний підхід можливий принаймні через дві обставини.

По-перше, сутнісною рисою феномена влади, ключового предмета дослідження в політичній науці, є, як відомо, стосунки керівництва / підпорядкування. Це дає підстави розглядати владу і її здійснення як комунікаційний процес, який припускає інформаційну взаємодію тих, що "управляють", і "керованих", точніше — інформаційний обмін, зворотний зв'язок між ними, оскільки для забезпечення ефективності управління "керівники" повинні отримувати всі необхідні відомості про дії "керованої" сторони і, керуючись цими даними, залежно від того, як складається ситуація, формулювати подальші управлінські рішення, направлені на те, щоб дійсне становище справ все більш наближалось до поставленої мети.

По-друге, сама політика, як і будь-яка сфера людської діяльності, також містить в собі комунікаційний початок, який виявляється в конкретно-історичних формах взаємодії, "спілкування" різних суб'єктів політики — індивідів, соціальних спільностей, інститутів з приводу встановлення, функціонування і зміни влади в суспільстві.

Іншого осмислення набувають і такі, здавалося б, достатньо вивчені та досить широко розроблені в теоретичному плані питання, які пов'язані з проблемою легітимності влади. Не заперечуючи правомірність і пояснювальну здатність добре відомих підходів, що намагаються знайти їх рішення чи переважно в раціональних початках конституційної організації владно-управлінських стосунків, або, навпаки, переважно в ірраціональному — в харизматичних якостях особи того або іншого політичного лідера, слід, проте, визнати, що в інформаційному суспільстві, яке дістає вельми значну, якщо не ключову роль, починають грати інші чинники. Цими чинниками виступають комунікаційні можливості й ресурси органів державної влади й управління, політичних партій, рухів і конкретних політиків, їх здатність до ефективної комунікації як до цілеспрямованої інформаційної взаємодії з "керованим" співтовариством або виборцями, що припускає формування або коректування громадської думки.

Держава здатна гарантувати суспільну інформаційну свободу і захист персональних даних, забезпечувати безпеку національного інформаційного простору [5].

Слід зауважити, що формування та розвиток сучасного політичного простору України триває в досить складних умовах, стикаючись з великою кількістю проблем соціаль-

но-політичного, економічного та юридичного характеру. Реформування системи державної влади й поглиблення економічної модернізації, при нерозвиненості системи масових політичних комунікацій і цивільного суспільства, а також постійний зовнішній інформаційний тиск — уповільнюють швидкість розвитку інформаційного простору України, заважають зміцненню його цілісності і єдності, а також оптимальному включенню в глобальний інформаційний простір.

Розвиток системи масових політичних комунікацій сприяв оформленню інформаційної державної політики в ключовий вид політичної діяльності. Інформаційна активність стала однією з найважливіших складових процесу реалізації державної влади, а також необхідним елементом успішної модернізації політичної системи та її інститутів. Саме тому реалізації державної інформаційної політики в сучасному політичному просторі є найважливішим науковим і практичним завданням [2].

Нині виникає потреба теоретичної систематизації проблем інформаційної політики, визначення її пріоритетів на сучасному етапі та вивчення конкретних чинників і каналів організації політичних комунікацій, які дають державі можливість успішно впроваджувати свої інформаційно-політичні проекти, забезпечуючи їм конкурентні переваги в порівнянні з проектами інших політичних суб'єктів. Проте ефективне застосування різних способів організації політичних комунікацій та управління каналами масової інформації в межах державної інформаційної політики є неможливим без опори на ідейно-концептуальну основу, що додає цілісності й послідовності в реалізації інформаційної політики [8].

Такою основою може бути тільки державна ідеологія, яка має стати ядром державної інформаційної політики та наповнити смисловим змістом увесь інформаційний простір. Адже, незважаючи на процеси інформатизації, політика залишається, перш за все, ціннісно-символічною сферою. Відсутність загальнонаціонального ідеологічного проекту призводить до утворення інформаційно-комунікаційного вакууму, наслідками якого можуть стати складні соціально-психологічні кризи в суспільстві: зміни глибинної психології етносу, нації, народу, соціальна апатія, відсутність духовності, аморальність, тривога, страхи та ін. Державна ідеологія як сукупність певних ідей, цінностей і уявлень має бути основою для формування національної політики держави [4].

На наш погляд, успіх і спрямованість державної інформаційної політики багато в чому залежить від тієї ідеологічної основи, на якій вона формується. Ідеологія зв'язує інформаційну політику в єдину систему орієнтирів та принципів правлячого режиму, задає контури для створення нормативно-законодавчої бази і служить уточненню критеріїв інформаційної безпеки [3].

Усе вищевикладене тією або іншою мірою, організаційно, методично та практично спрямоване на втілення державної стратегії, її національно-ідеологічної підтримки. Ідеологія — система ідей — одне з явищ духовної сфери народу.

Але тут ми випадаємо із правового конституційного поля, тому що стаття 15 Конституції України (1996 року) прямо вказує на те, що "жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова" [1].

Минає час і у нових інформаційних умовах функціональний потенціал ідеології постає досить високим. Ідеологічні проекти є головними інформаційно-комунікаційними одиницями, що наповнюють сенсом інформаційний політичний простір держави. Достатньо пригадати структурно-функціональну концепцію Т. Парсонса, в якій ідеологія інтерпретується як система цінностей суспільства, сукупність універсальних орієнтацій у соціальній діяльності; комунікативістську теорію Р. Лассуелла, що визначає ідеологію як один з різновидів політичної комунікації, направлену на підтримку політичного співтовариства; культурологічну парадигму, в межах якої ідеологія визнається невід'ємним і найважливішим елементом культури.

В зв'язку з цим особливий інтерес у вивченні ідеології представляють способи і механізми її прояву в системі державного управління. Дослідження даної проблематики почалися в шестидесяті роки двадцятого століття англійськими теоретиками в межах неомарксистських проектів "культурних досліджень". Теоретико-методологічними підставами стали концепції ідеологічного панування Л. Альтюссера і гегемонія А. Грамши. Їх розвиток дозволив осмислити роль ідеології у відтворенні пануючого бачення даної реальності за допомогою створення певних репрезентацій.

Сучасний аналіз ідеології необхідно проводити не стільки на описі змісту ідей, скільки на виявленні імпліцитних ідеологічних проблематик, що задають певний спосіб осмислення різних аспектів соціальної реальності і включають альтернативні способи. Будь-яка подія має бути співвіднесена за допомогою практик з наявними в суспільстві "схемами класифікацій" соціального світу, які надає ідеологія. Синтез неомарксистської теорії ідеології й концептуальних засобів семіотики, лінгвістики та психологічного аналізу відкриває широкі можливості для конкретизації функціонування державної ідеології в сучасному суспільстві.

Нині, на наш погляд, Україна потребує державної ідеології, що має бути закріплена в Конституції, яка б володіла високим соціально-функціональним потенціалом та була здатна згуртувати й мобілізувати суспільство для завершення модернізації країни. Така ідеологія повинна своїм змістом йти глибоким корінням в історію, традиції, культуру, менталітет народу і при цьому відповідати сучасним об'єктивним економічним та соціально-політичним інтересам держави, а також мати механізми трансформації загальних доктринальних положень до розуміння на особовому рівні. Вона повинна містити в собі ідеал, що надихає маси на відрив від реальності, цілі й цінності, що відповідають національним потребам і інтересам.

До недавнього часу з боку політичної еліти не було цілеспрямованих дій у віддзеркаленні такого ідеалу ні в нормативних документах, що регламентують життя держави і суспільства, ні в реальній інформаційній політиці.

На нашу думку, в Україні утворився інформаційно-комунікаційний вакуум, який необхідно заповнити політико-ідеологічними проектами. Головним каталізатором даного процесу може стати інформаційна сфера, а головним інструментом — державна інформаційна політика.

Проте, існує небезпека, що ідеологія, проголошена сучасною елітою, стане причиною для знищення опозиційних і альтернативних ідеологічних проектів. Тому необхідне створення політичного механізму, що запобігає будь-яким крайнощам у розвитку суспільства.

Після довгих років мовчання політична еліта почала проявляти свою інформаційну активність в ідеологічному просторі політики. Основою була вибрана ідеологічна концепція "суверенної демократії". Протягом року владою було проведено низку спеціальних інформаційних заходів щодо просування свого ідеологічного проекту. Кожна інформаційно-ідеологічна дія переслідувала свою мету і була реалізована за допомогою певного способу організації політичного дискурсу.

Цілком очевидно, що українська влада діє в межах задалегідь розробленого довгострокового плану з різними варіаціями розвитку ідеологічного простору. У серії інформаційно-ідеологічних заходів влади простежуються внутрішня логіка та послідовність.

Доктрина суверенної демократії є серйозним чинником реальної політики. Вона ґрунтується на внутрішньоелітному консенсусі й апелює до базових цінностей сучасної України: матеріального благополуччя, свободи і справедливості.

Нині правляча політична еліта вимушена маневрувати між Основним Законом України і політичною реальністю, яка вимагає ідеологічної ідентифікації як політичної еліти, так і всього суспільства в цілому.

ВИСНОВКИ

Процес систематизації сучасного політичного простору є достатньо суперечливим і може тривати ще довго. Інформаційно-комунікаційні системи можуть складатися в різних сферах здійснення влади в сучасному політичному просторі. Їх максимальне різноманіття дає можливість для ефективнішого, гнучкішого і цілеспрямованого управління.

Для успішного здійснення інформаційної політики держави недостатньо лише ефективного використання різних способів і каналів організації інформаційних комунікацій, а також чіткої нормативно-правової регламентації. На наш погляд, для цього необхідна концептуальна основа, яка поєднає інформаційну політику в єдину систему орієнтирів і принципів правлячого режиму. Такою основою може стати державна ідеологія, закріплена в Конституції України, яка позначить сукупність національних стратегічних цілей, ідеалів і цінностей та направить на їх реалізацію державну інформаційну політику сучасного суспільства.

Аналіз різних сучасних концепцій про місце і роль ідеології в інформаційній політиці держави свідчить, що вона, як і раньше, залишається однією з головних форм наповнення ціннісно-символічним змістом сучасної політичної сфери і виконує ряд функцій, що мають найважливіше значення для забезпечення її цілісності. Особливо це є актуальним для України, в якій тривають складні процеси модернізації соціально-політичної системи.

Державна інформаційна політика здійснюватиме свої найважливіші функції з об'єднання українського суспільства у політичному просторі тільки в тому випадку, якщо відповідатиме його історичним традиціям, культурі й менталітету, а також об'єктивним соціально-економічним і політичним інтересам держави.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. — 1996. — №30. — Ст.141.
2. Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки" від 9 січня 2008 // Відомості Верховної Ради. — 2007. — №12. — Ст. 102.
3. Указ Президента України № 377 / 2008 від 23 квітня 2008 року. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року "Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України" // Відомості Верховної Ради. — 2008. — №4. — Ст. 102.
4. Базаєв Р. В. Национальная идеология как основа информационной политики государства / Р. В. Базаєв // Известия Саратовского университета. Новая серия (Серия: Социология. Политология). — 2008. — Том 8. — Вып. 1. — С. 152—155.
5. Базаєв Р. В. Государство в информационном пространстве политики: к постановке проблемы / Р. В. Базаєв // Проблемы политической и правовой науки. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 2007. — Вып. 1. — С. 3—10.
6. Грачев М. Н. К вопросу об определении понятий "политическая коммуникация" и "политическая информация" / М.Н. Грачев // Вестник РУДН (Сер. Политология). — 2003. — № 4. — С. 34—42.
7. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Г.Г. Почепцов — К.: Видавничий центр "Київський університет", 1999. — 308 с.
8. Попов В. Д. Государственная информационная политика: состояние и проблемы формирования. Массовые информационные процессы в современной России: Очерки / В.Д. Попов. Отв. ред. А.В. Шевченко. — М.: Изд-во РАГС, 2002.
9. Программа ЮНЕСКО "Информация для всех". Отчет 2004—2005: [перс. англ.] / Л. В. Петрова; Российский комитет Программы ЮНЕСКО "Информация для всех". — М., 2006. — 165 с.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2010 р.